
 Beretning

om

nogle Forsøg,

som til Agerdyrkingens Forbedring

udi

Søndre Guldbrandsdalen,

besynderligen

i

Saaberg Præste-Gield,

deels ere giorte,

deels er agtet giordige og nyttige,

indgivne

af

 Ole Irgens.

---

§. I.

Saa fornøden Agerdyrkingen er til et
 Folks almindelige Velstand, saa
 tilbørlig og priselig er og al den Flid, som
 virkelige anvendes paa dens Forbedring;
 og

og endskjønt samme vel fornemmeligen bes
roet paa en duelig Folkemængde og flekkelig
Formue, som de store Drivehiul, behøves
dog Erfaringer, hvor de sande naturlige
Aarsager og Grunde ofte enten ere skjulte,
eller blot sandsynligen formodes af Virknin-
gerne: men de samme blive saa forskjellige
efter Himmelegnens, Jordarternes, Dyrk-
ningens, Veirligets og andre tilfældige Om-
stændigheders Adskillighed. Det var derfor
ønskeligt, at deslige Erfaringer, som angaae
Jordbruget, maatte stedse samles med
behørig Indsigt, Flid og Naalidelighed.
Ei alene Uerfarenhed, men og den feilende
Erfarenhed, frembringer saa ofte umodne
Forslag, som forvilde Agerdyrkeren, og
bringe ham udi slige Bekostninger, at han
tilsidst mistroe Erfaringer, som andre fore-
give, hvorfor Bonden, som dog gierne søger
sin egen Fordeel,ielden tør befatte sig med
det, som er nyt udi Agerdyrkningen. Min
egen ringe og svage Indsigt udi Natur-
læren burde vel skrække mig fra nærværende
Beretning, hvilken jeg ikke kan pryde med
anden Opdagelse, end at Agerdyrkningen
blant os udi adskillige Ting er og bliver for-
bedret, man kan saa letteligen vanføre den
ved nogen feilende Gissning, dog trøster jeg
mig derved, at Beretningernes Naalidelighed
og Hensigt ei skal mishage.

§. 2.

Den gamle Fordom, at det ei var nyttigt at dyrke meer Agerjord, end som hvert 5te eller 6te Aar kunde oversfares med Giedning er her hos Mængden nu udroddet, og almindeligen er Ageren til den 3die eller 4de Deel bleven foreget i de sidste 30 à 40. Aar. Dog holdes gemeentligen det Forhold mellem Ager og England, at 2de Maal Agerland beregnes for hvert Hoved (Klav bunden Rod) og ligesaa for hver Hest, hvilket sidste i denne Egn som tiest fortære om Vinteren $\frac{2}{3}$ af Høeavlingen, og saaledes kan omtrent $3\frac{1}{2}$ Skipp. Høe beregnes til hvert Agermaal a), som indeholder i det høieste 2744. Kvadrat Alen. Større Agerjord holder Mængden for ufornoden, det kan ikke heller negtes, at ved det større Brug er liden eller ingen Fordeel, efter nærværende Brugs Maade, da Bygget udgjør den meste Udsæd. Nye Ager maa her opgra-

a) Et Maal Ager er her 7 Stænger bredt og 8. Stænger langt, Stængen beregnet 7 Alen lang, men som Vinklerne aldrig maales ganske rette, blev det gemeentligen for lidet, og kan overhovedet maaskee alene anslaaes til 2650. Kvad. Al.

opgraves med Hakke (Grev), thi Jorden er saa bakket, ujevn og stenia, at Ploven ikkun paa meget faa Steder kan nyttes til nye Land. Derover koster sædvanligen en Maals Gravning eller Brydning til Ager fra 10 til 20 Rdlr. da som tiest 4 à 500. Læs Steen maa udgraves og bortføres, desuden maa den gamle Ager aftage i Frugtbarehed, ved at miste den Gødning, som til nye behoves.

§. 3.

For at give et tilforladeligt Beviis paa den Fordeel af Agerjordens Forøgelse her kan ventes, medfølger Tabelle over den mig allernaadigst beneficerede Faabergs Præstegaards Agerbrug og Kornavling for de sidste 25. Aar; samme Tabelle er for de første 15. Aar forfattet efter egenhändig Optegnelse af min brave Formand Sl. Provst Stockfleth, som anvendte betydelige Bekostninger paa denne Præstegaard, især paa Agernes Forbedring og Formerelse. Agermaalenes Antal har jeg udi Tabellen allerførst antegnet, og i samme Summa indbefattet tillige den Ager, som til Vinterrugen har været udsagt, hvis Størrelse nogenledes skønnes af den næstfølgende Aars avlede Vinterrug. Agerbrugets Fordeel

bor

T A B E L L E

Over Saaberg Præstegaards Agerbrug

pag. 946.

fra 1745. til 1770.

Aars-Tallet.	Ager- Maales- nes Antal.	Udsædens Summa.	Begyndelsen af		Korn- Avlingen.						Korn- Traver- nes Antal.	
			Plov- Tiden.	Høste- Tiden.	Hvede.	Vinter- Augs.	Bjg.	Blandform.	Graa- Erter.	Summa.		
1745	44	14 $\frac{1}{2}$ Ed.	11. May.	* *	$\frac{7}{8}$ Ed.	.	90 $\frac{7}{8}$ Ed.	2 $\frac{1}{2}$ Ed.	.	.	94 $\frac{1}{4}$ Ed.	647
1746	44	12 $\frac{1}{2}$:	9. May.	8. Augst.	1 :	5 $\frac{1}{2}$ Ed.	88 :	4 $\frac{3}{8}$:	.	.	98 $\frac{7}{8}$:	646
1747	45	13 $\frac{3}{8}$:	4. May.	3. Augst.	2 $\frac{1}{2}$:	7 $\frac{1}{2}$:	101 $\frac{5}{8}$:	6 $\frac{1}{2}$:	.	.	118 $\frac{1}{8}$:	852
1748	46	16 :	7. May.	31. Julii.	1 $\frac{1}{2}$:	3 $\frac{3}{8}$:	94 $\frac{3}{8}$:	2 $\frac{1}{2}$:	.	.	102 $\frac{3}{8}$:	748
1749	47	15 $\frac{1}{8}$:	12. May.	15. Augst.	1 $\frac{1}{2}$:	7 $\frac{1}{2}$:	101 $\frac{3}{8}$:	3 $\frac{3}{8}$:	.	$\frac{1}{2}$ Ed.	114 $\frac{3}{8}$:	903
1750	48	17 :	28. April.	5. Augst.	1 $\frac{3}{8}$:	9 $\frac{3}{8}$:	116 $\frac{3}{8}$:	6 $\frac{3}{8}$:	.	.	134 $\frac{3}{8}$:	929
1751	49	14 $\frac{3}{4}$:	11. May.	19. Augst.	.	4 $\frac{3}{8}$:	109 $\frac{1}{2}$:	4 $\frac{3}{8}$:	.	$\frac{7}{8}$:	119 :	917
1752	50	16 $\frac{1}{2}$:	3. May.	4. Augst.	.	11 $\frac{3}{8}$:	87 $\frac{3}{8}$:	13 $\frac{1}{8}$:	.	$\frac{3}{4}$:	113 $\frac{1}{8}$:	729
1753	51	15 $\frac{3}{4}$:	8. May.	8. Augst.	.	9 $\frac{3}{8}$:	109 $\frac{1}{8}$:	15 $\frac{1}{8}$:	.	$\frac{1}{8}$:	134 $\frac{1}{4}$:	884
1754	51	15 $\frac{3}{4}$:	6. May.	19. Augst.	.	7 :	96 :	8 $\frac{1}{8}$:	.	.	111 $\frac{1}{2}$:	961
1755	51	16 $\frac{1}{4}$:	9. May.	4. Augst.	.	5 $\frac{1}{8}$ Ed.	99 Ed. 5 Sp.	7 :	.	3 Sp.	112 $\frac{1}{8}$:	888
1756	55	14 $\frac{7}{8}$:	13. May.	13. Augst.	1 Ed. 1 Sp.	7 : 7 Sp.	87 :	11 :	.	7 Sp.	108 :	799
1757	59	15 Ed. 1 Sp.	2. May.	1. Augst.	2 : 1 :	17 : 6 :	74 : 7 :	11 : 6 :	.	2 :	106 Ed. 6 Sp.	823
1758	59	15 :	8. May.	14. Augst.	2 : 1 :	15 :	90 : 2 :	12 :	.	1 :	120 : 3 :	920
1759	59	15 : 6 :	2. May.	13. Augst.	2 : 1 :	14 : 2 :	92 : 7 :	.	.	4 :	110 : 3 :	836
1760	59	15 : 4 :	5. May.	9. Augst.	* *	* *	* *	* *	.	*	* *	939
1761	59	17 : 6 :	6. May.	11. Augst.	1 Ed. 3 :	6 Ed. 4 :	110 : 6 :	22 : 3 :	.	.	141 :	870
1762	59	13 : 4 :	5. May.	16. Augst.	1 : 4 :	8 : 3 :	116 : 7 :	25 : 2 :	.	.	152 :	1008
1763	60	14 : . :	9. May.	19. Augst.	. . . :	5 : 7 :	91 : 4 :	21 : 5 :	.	.	119 :	983
1764	63	13 : 2 :	14. May.	9. Augst.	1 : 2 :	9 : 1 :	69 : 7 :	16 : 3 :	.	.	96 : 5 :	825
1765	67	14 : 2 :	13. May.	26. Augst.	3 : 2 :	15 : 3 :	103 : 5 :	26 : 6 :	.	.	149 :	1121
1766	69	15 : 2 :	1. May.	5. Augst.	2 : 2 :	16 : 1 :	81 : 2 :	17 : 1 :	.	4 :	120 : 6 :	773
1767	72	17 : 6 :	9. May.	29. Augst.	1 : . :	21 : 4 :	91 : 3 :	22 : 6 :	.	5 :	137 : 2 :	980
1768	76	18 : . :	30. April.	10. Augst.	2 : 1 :	20 : 6 :	97 : 1 :	28 : 2 :	.	10 : 3 :	158 : 5 :	1117
1769	80	17 : 5 :	3. May.	18. Augst.	2 : 4 :	20 : 4 :	111 : 6 :	35 : 3 :	.	5 : 1 :	175 : 2 :	1243
1770	81	17 : 6 :	8. May.	20. Augst.	2 : 4 :	18 : 1 :	104 : 6 :	31 : 2 :	.	11 : 1 :	167 : 6 :	1026

deraf vare to
Ed. hvide Ert.

bør egentligen omdømmes efter det Forhold mellem Agermaalenes Antal og Avlingen, og ei efter det mellem Sæd og Avling, hvilket sidste dog almindeligst skeer. Ved at saae udi et Agermaal 3. Skp. og avle 18. Skp. er tydeligen større Binding, end ved at saae 2. Skp. og høste ikkun 16. Skp., skiont den sidste Sæd giver Ottetfold og den første ikkun Sexfold. Udsædens generale Summa har jeg derfor agtet tienligt at anføre for ethvert Aar. Plov- og Høstridens Begyndelse har jeg anmerket, om maaskee nogen derved kunde anlediges til flere Slutninger, end jeg har kundet gjøre. De smaa Stierne (asterisken) give tilkiende hvor Esterreninger have manglet. Til Slutning er Kornnegernes Antal anført efter Traver, men her forståaes ved 1. Trave 24. Ræger, hvilke dog i tørt Veir bindes meget større end udi Regnveir, men paa Præste-Gaarden gemeenligent alt for store, da Huusfolket ved Høstarbeidet søge sin Magelighed. Traverne tælles for at holde Regning med Halmens Uddeling om Vinteren. Note Fortegnelse over hvor meget af hvert Sædeslag i anførte Aar er bleven udsæet haver Rummet ei tilladt at anføre udi Tabellen, man skal i det følgende anføre alle de Erfaringer, som derom paalideligen her haves.

§. 4.

Erh. Selsk. Skr. 5. D. 3 i

§. 4.

Udi Søndre Guldbrandsdalen er meget faa Gaardebrug, hvilke i Forhold mod Agrene have den Høeavling, som her faides paa denne Præste-Gaard, hvor den nærværende Ager endnu kan blive giødet nesten hvert 8de Aar, naar 50 à 80. Læs Mose (Myrejord) tages til Hielp: og da den ligger beleiligen, haver god Jordart, og tillige er bleven dyrket med mere Flid og større Folkes og Hæstehielp, end Bonden almindeligen formaaer, saa bliver nok dette Agerbrug et blant de beste i denne Egn, og udviser sølgelig den høieste Fordeel, som ved Agrenes Formerelse her kan ventes. Naar de her i Egnen temmeligen frugtbare Aaringer 1762. og 1769. sammenlignes, befindes vunden ved 21. Maal nye Ager 12. Ed. 6. Skp. Rug og gråa Erter, hvilke her have sædvanligen ei større Værdie end Bygget, og 10. Ed. Blandkorn, som pleier at gielde en tredie Deel mindre, dog maa endnu fra drages Udsæden, nemlig af Rug og Erter 2. Ed. 5. Skp. og af Blandkornet 1. Ed. 4. Skp. blive saa alene tilbage 10. Ed. 1. Skp. til Byggets Priis og 8. Ed. 4. Skp. til Blandkornets. Og endskiont det lette og tunge Korn er sammenberegnet; kan dog Bygget, især i denne Tid, beregnes til 9. Ort eller

eller $2\frac{1}{4}$ Rdlr. p. Ed. og Blandkornet til 6. Ort eller $1\frac{1}{2}$ Rdlr. p. Ed., som udgør den Summa 35. Rdlr. 51. Sk. hvorfra dog afgaaer Beføstningen paa 21. Maals Ploining, Jndhøstning og Tærkning, som her maa beregnes til 14. Rdlr. 48. Sk., folgeligen bliver den egentlige Binding 21. Rdlr. 3. Sk. eller 1. Rdlr. for hvert Maal, hvilket her koster at bryde eller opgrave efter det mellemste Forholds: Tal 15. Rdlr., altsaa vindes udi gode Aar 7. pro Cent, men i de misligere er Kornet her udi en høiere Priis. Noget Agermaal vare dog alt for nyeligen brudne, og den nye Ager giver her gemeenlig den 3die Aar den rigeste Høst.

§. 5.

Foruden anførte maa tillige erindres nogle betydelige Fordele ved Agrens Forsøgelse. Man undgaaer den Misvæxt, som feed Ager i de fugtigere Aar er underkastet, man har Tøne at legge ud flere Agre i Hvile til Vinterrug-Sæden, og derved standse Formerelsen af Landhavren, som her er Agerdyrkerens almindelige Plage. Man vinder og meer Joder ved Halmen, end naar Jorden blot bruges til England, og endeligen haver man mere Jord i Raadighed til graa Erter, Hamp, Lin, og om man vil forsøge

Boghvede, Potatos, eller flere Stags Sæd. Hvor kostbar end Agerbrydningen er i vore stenefulde Bakker, sees dog tydeligen, at Jordeieren med Fordeel og Tryghed kan og bør paa samme anvende al Flid efter yderste Eone, hvilket Mængden her allerede skioner. Dette maa jeg endnu berette, at den nye Ager, som her graves med Hakker, omtrent en halv Allen dybt, befindes i de første Aar mere frugtbar, end den som optages med Ploven, hvilken hverken kan stilles saa dybt eller berede Jorden saa fin. Her bruges gemeenligen at giøde nye Landet den første Høst, og Foraaret derefter at saae tilsammen deri Byg og Vinterrug (som her kaldes Kap-Sæd). Det tredie Aar bruges Ploven, naar Græstorven er forraadnet, og da saaes atter Byg og høstes sædvanligen paa Maalet fra 2 $\frac{1}{2}$ til 2. Tønder. Det 4de og 5te Aar bruges ogsaa Bygsæden, men det 6te Aar maa nye Landet giødes, om det skal bære Byg. Jeg haver forsøgt, efter den Nordenfields brugelige Maade, at saae i den nye Ager det første Aar Havre, eller og Blandkorn, og derpaa om Høsten ladet den giødes til Bygsæden i de paafølgende Aar, hvorved jeg haver funden bedre Regning end med Kap-Sæden, som vel sparer Arbeidet med at grave Ageren det andet Aar, men derhos græs binder den saaledes,
at

at den ploies besværligen det tredje Aar, desuden er Høsten af Kap-Sæden uvisere og ringere.

§. 6.

Agrenes Bedligeholdelse skeer her almindeligst alene ved Gjødningen af Dvæget, som enten udkastes i en Dynge (Roog) uden Tag og opgravet Pyt, eller og om Vinteren udføres lige af Fæehuset paa Agrene, som dog nu her gaaer af Moden. Den gjødede Ager besaaes med Byg udi 5 à 6. Aar, men tilsidst høstes paa Agermaalet ikkun 1 à 1½ Tonde. Derpaa legges Ageren i Hvile, som her kaldes at træe *) Ageren, om Høsten i samme Aar besaaes den med Vinterrug, og efterfølgende Høst, naar Vinterrugen er indhøstet, bliver samme Ager høstploiet og gjødet, hvorpaa den atter udi 5 à 6. Aar nyttes ud til Bygsæden. Et eller to Maal blive aarligen forbedrede

3 i 3

med

*) Dette Ord træe og Substantiv Træet, som betyder hvilende Ager (efter den Nordensfeldske Dialect at liggu) haver sin Herkomst fra Hedemarken, hvor sliq Ager træes (grundfares) med Dvæget Sommer Rætterne, til stor Nytte, hvilket ei her formedelst Situationen lader sig giøre, uden med for stor Bekostning.

med Hanpeseæden, hvilken samme Aar giødes fordeeltagtigen med Hestemøgen. Nogle saa have forsøgt at brænde Halmen paa Rugeageren, hvilket giver vel det første Aar nogen Fordeel, men Agerjorden taber ved Brændingen meget af sin Kraft, naar Afsken er udlaget.

§. 7.

De fleste have nu her lært at lade Vintermøgen ligge Sommeren over udi en Dyrge (Roog). Om Høsten udføres den paa Høstploien og udspreedes (bredes) tyndere, end før var brugeligt, saa Maaleet overtreffes med 60 à 80. Læs brunden Møg. I de alt for steile (bratte) Aagre er det farligt at høstpløie, da Baarvandet af den optvænde Sneer letteligen i den løse Jord forvolder Jordskrid²⁾, paa sige Steder udbredes Møgen om Høsten paa Halmen med sikker Fordeel. Om Foraaret, saa snart Sneen er opsmeltet, bliver denne om Høsten udbreedte Møg, atter medens den er blød vel jevnet med Harven, hvorpaa Ageren

²⁾ Jordskrid bemerker Jordens Nedglidning i de steile Bakker af Vandet, som sprenger og driver den ned, hvor den da ved Rullingen medtager som en Snebold det den overfarer.

Ageren besaaes med Byg midt eller bedre sidst udi May Maaned, og derefter nedgraves eller nedhaffes Giødningen og Kornet med Hakke (Grev), hvilket dog med mindre Bekostning og bedre skeer med Allen ³⁾, da den gierne kan ales mod en fjerdedeel Allen dybt. Til sidst harves loseligen med en Træharve. En saa beredt Ager er dog det første Aar efter Giødningen ei her saa frugtbar, som det nest paafølgende; thi Sanden udgør den tredie eller fjerde Deel af vor Agergrund, som bestaaer ellers af sort Muld (Madjord). Omtrent 8. Aar har jeg forsøgt at bedække Møgdyngen mod Regn og Solens Hede, jeg synes at det dog lønner Møien. To eller tre blant mine Naboer have ogsaa forleden Aar begyndt dermed, følgerigen vil det snart enten komme udi eller af Brug. Bonden gjør sig vel ingen Betænkning om Salpeterets Bedligholdelse og Formerelse, men skionner dog, at den øverste Kant af Møgdyngen bliver til en haard og fast unyttig Skorpe af Solens Hede. Svinemøgen bruges af de fleste her alene til Engen; jeg har erfaret; at den ganske vel nyttes til

³⁾ Al er den ældste Slags Plov, som endnu bruges paa Hedemarken, drages af een Hest, og videre skal beskrives i det efterfølgende.

Gjødning udi Raalhaugen, thi den fordriver Muldvarper (Bønder), Muldøpen og Rodmarken, men har dog den Feil, at den bringer med sig meget Ukrud og gjør Lugningen besværligere.

§. 8.

Gjødningens Formerelse med Mosejord (svart Myr) var her adskillige Steder baade muelig og nyttig. Agerdykere maa med Romerne kalde al Slags Gjødsel *latamina*, og gjøre sig al Glid at kunde forme den tillige med Agrene, men de mange Træhusets Bedligeholdelse, Brændevæden i et Koldt Land, og den lange Vej og Riørsel til Riøstæderne levner ikke her Bønden den Tid, som dertil behøves. Jeg har med Fordeel begyndt at bruge den sorte Myr paa følgende Maade: Det ene Aar har jeg ladet grave Diger (Beiter) og den derved opkastede Myr bliver den anden Høst, naar den vel er udtørret, ført til Grundvold under Møgdynngen (Roogen), hvor den atter bliver et Aar liggende, og bruges derefter paa Ageren. Jeg holder det for en Lykke at have fundet her paa Præste-Gaarden en Forraad af denne sorte Myr, og har i det forbigangne og indeværende Aar opgravet en temmelig Deel, med første agter jeg at indrette en Gjødningskielder, hvor Myrejord og Møg

vekselsviis

vevelviis udi Laug (Qvarv *) kan blandes og sammenbrændes, hvorved jeg haaber at opmuntre tillige andre. At den røde og jernagtige Myr er uduelig, vide alle. At den sorte Myr først maa tørres nesten et Aar inden den blandes med Gjødningen, eller bruges paa Agre, er en fornøden og sikker Anmerkning, maaffee den raae kunde nyttes paa meget tør Sandjord. Myretuer maatte her med Noie samles og føres opad Bakkerne med al for stor Beføstning, saa dette Forbedringsmiddel saa eller ingensteds her kan bruges. Gliismøg *) og Jord af Agerbakkerne bruges overalt og samles med al Glid. Ligesaa have de allerfleste mueligste Omhue for Aursørens **) Forbedring.

§. 9.

Formedelt Agrenes aarlige Formerelse tvinges nu mange at bruge Sæd af Blandekorn og graa Erter, og derved er nu

Si 5 Mængde

*) Et her brugeligt Ord, som betyder Stratum, Laug.

**) : af raadnede Spaaner, som kaldes paa Norst Kliser.

2) Betyder den allerøverste Fure, hvorfra Jorden aarlig nedveltes i den heldende Ager, og maa derfor samme Fure ideligen fyldes med nye Jord.

Mængden bleven underrettet om en Erfaring, som dog udi Plinii Tid var bekiendt ⁶⁾, og fortienet at kaldes en Grundsætning udi Agerdyrkningen, nemlig at Agerjorden længst beholder sin Kraft og Frugtbarhed, naar Sæden ideligen omskiftes. Tilforn var Bygsæden fast den eneste, som her er bleven brugt, den passer sig og virkeligen best til disse Fjeldboisgder, fordi den modner hastigst og finder her en feed og beqvem Jord, ligesom den er fornøden, efterdi Indbyggerne ere alene vante ved Bygmelet, og æde ei Havrebrødet uden Hungeren tvinger. Jeg synes med Sikkerhed og Visshed at have erfaret et kiendeligt Tab ved at saae Bygsæden længere efter Giødningen end i det længste 4. Aar, siden bør saaes Blandkorn og graa Erter verelviis, indtil Ageren atter kan giødes. Blandkornet giver gierne dobbelt saa riig Høst, som Bygget, og raaler bedre misligt Veir; vel udfordrer det noget længere Høst at modne, men naar det saaes først i May, modner det dog sidst i August, og for rammer Frosten os fielden. Jeg formoder at Bygget er den mest kielne Sæd; Tabellen giver derpaa et Beviis, naar

⁶⁾ Plinii Hist. Nat. lib. 18. cap. 23. p. m. 460. ex ed. Dalecampii.

naar de Aar 1762. og 1764. sammenlignes, skiont i det sidste Aar dog flere Maal vare besaaede med Bygget, men dette behøver vel endnu at bekræftes med flere Erfaringer. Graa Ertesæden har længe med Fordeel været brugt paa Hedemarken, men man meente, at den ei her kunde modne inden Erfarenhed nyeligen lærte at saae denne Sæd baade tilligere og tykkere. At Havresæden her kan vore og modne tvivler nu ingen, og saae den Forlov overalt at vore i vore magre Agre, tør jeg forsikre, at vor Kornavling formeres. Paa denne Præste-Gaard ere nogle Agermaal i steile (bratte) Bakker, som min Sl. Formand lod optage af øde og Skovvoren Mark, og skiont han anvendte paa Dyrkningen stor Bekostning, kunde han dog efter Bygsæden ei heste meer paa Maalet end 1. Ed. à 1 Ed. 3. Skp nu have disse samme Bakker med liden eller ingen Giødning udi 10. Aar givet af Maalet aarliggen fra $2\frac{1}{2}$ til 3. Ed. Blandkorn, eller og fra 1 til 2 Ed. graa Erter, de fordrage og bedre Heden, skiont de mod Middagen er beliggende, men disse Slags Sæd dække hastigere og nøiere Ageren, og følgerigen forbedre den 7)

§. 10.

7) Af Tabellen sees, at vor Kornavls Formerelse alene strekker sig til Rug, Erter, Blandkorn eller Havre, og at Bygavlingen neppe kan holdes vedlige.

§. 10.

For at vedligeholde Agrene kan neppe bruges nok Tilsyn med dens Renselse fra skadeligt Ukrud (Ugræs). I den Henseende ere her alle gode Agerbrugere omhyggelige, at det ploies ei alene fra $\frac{1}{2}$ til $\frac{1}{2}$ Alen dybt, men og at der toves med Ploining indtil Ugræsset spirer op. Den til Hvile (Eræ) udlagte Ager bliver gemeentligen sidst i May alet, eller som det her kaldes, reffet med Ploven 5: ploiet ikkun $\frac{1}{4}$ Alen dybt, hvor paa nogle afmele (slaae) i Julio Ugræsset, andre ale det atter 2 à 3. gange ned i Jorden, (hvilket her kaldes at sole), samme haver længe været i Brug paa Hedemarken, og giver det første Aar nogen Fordeel, men der tabes meget Foder, og jeg formoder Jorden tillige svækkes ved at legges saa ofte blot for Solens strenge Hede om Midsommeren. Jeg har udi nogle Aar forsøgt at ale om Høsten det, som neste Aar skal træs, men derhos besorget det alede harvet og vel jevnet, paa det Sneevandet ei skal om Baaren løbe ned ad Furerne og borttage Madjorden, eller ved at blive staaende, forringe den. Ukrudet har derpaa neste Aar faaet Tilladelse at vore ubehindret, men naar Landhavren begynder at sette Kierne, sædvanligen midt i Julii Maaned, maa alt afmeies (afslaaes)

(afflaaes) og strax bortføres af Ageren til Hesserne ²⁾ paa det ei Frøet af det tørrede Ukrud skal falde i Ageren. Derved vindes som tiest paa Maalet 2. Læs got Foder til Melkekior, og den derefter saae Vinterrug er ofte bleven bedre end mine Naboers. Vel holde de fleste her det for en afgjort Sag, at Landhavren skulle ved Høstavlingen forsøges, men denne Mening har sin Oprindelse deraf, at det alede er om Baaren bleven ploiet førend Havren har groet, hvilket gemeenligen ei skeer inden Nattekulden ophører udi Slutningen af May Maaned.

§. II.

Det allerffadeligste Ukrud, som her og de fleste Steder udi Norge spilder Dyrkerens Noie og Slæb, hvor god end Jorden er, bliver unegteligen Landhavren. ³⁾ Denne betydelige Landeplage tager mest overhaand efter Kolde Foraar, da den ei multes og groer

²⁾ Hesser, som her bruges alene til Høet, findes udførligen beskrevne i Ströms Söndmörs Beskrivelse i P. p. 347. og Pontop. Norges Naturl. Hist. Part. I. Cap. IV. §. 10.

³⁾ Kaldes her svart 3: sort Havre, *avena fatua*, heder ogsaa Faldhavre.

groer saa tiligen, at den ved Ploven kan begraves til Fortaadnelse, men heller giemmes til neste Aar, thi naar den ugroet og uskud kommer en halv Alen dybt i den tørre Agerjord, ligger den i god Behold vel 2. til 3. Aar, og lurer paa Leilighed at slippe ud af Fængslet, for at skade Landmanden. Ved at udgrave gamle Agerbakker finder man den utroligen dybt i Jorden, ganske ubeskadiget. Denne Fiende er derhos saa ubartuhierdig, at den helst antaster den beste Agerjord, og qvæler anden Sæd, Vinterrugen alene bliver dens Overmand, og graa Erterne holde den udi nogen Aar. Den tager ei tilfælde med saa maver Jord, som Madhavren, men søger helst Tilhold blant Bygget. Mod dette Ufrud optænkes og forsøges her allehaande Raad. Nogle lugge den, andre rispe af Aarene, naar de har sat Kiernen, men det koster for meget naar Ageren er stor, tilmed nedtrædes Kornet, og naar den hele Ager ei saaledes paa engang lugges, udbreder den sig strax endog neste Aar. Desuden indfalder denne Luggen just i den Tid Høevinnen (Stor-Aannen) her skaffer alle nok Arbeide desuden. Mange med mig have forsøgt tiligen om Høsten først i September at ale eller reffe Ageren, da den og har groet ud og opspiret kiendeligen, men Roden af denne lodne og velfoerede Slægt

Slægt beholder Livet under Sneen, og kryber ligesuldt frem om Foraaret, jeg har blet med at nedploie den indtil Begyndelsen af Junii, men det er ei mueligt saa vel at begræve den, at jo hele Selider staae op igiær i det Rum mellem Furerne. Dette sidste har jeg udi 3. Aar efter hinanden forsøgt, men ei vundet mere, end at dens Forøgelse dog er bleven hindret, og har ei fundet merke dens fiendelige Minnkelse, tvivler derfor, at den kan herved udroddes, uden der hvor Gamp bliver saæet tvende Aar i Rad, hvilket ei videre kan strække sig end til 1 à 2. Maal. Det sikkerste og her meest brugelige Raad bliver nok, at legge ud til Vinterrug den Ager, Landhavren mest har bemægtiget sig, dog maa samme Ager ogsaa ploies den samme Høst og saa snart Vinterrugen er indhøstet, desuagtet komme som tiest dens Plager igiær lige sterke om 6. eller høist 8. Aar, der hvor den engang ret har sæstet Boepæl. Dette Middel er vel kostbart, efterdi et Aars Avling tabes ved Vinterrugen, dog forekommes derved det større Tab i fremtiden, hvorfor ogsaa nu mere Ager legges ud i Eræ til Vinterrug end forhen. Man maatte billigen spørge efter Aarsagen, hvorfor dette Ukrud ei skulle kunde plæt odelægges; jeg formener, at vores Sædekorn er den fornemste Aarsag, siden det nu meget

fielden kan faaes saa reent; at jo en eneste Landhavre skulle findes udi 2. Skiepper Byg, eller Sæden til et Maal, men en saadan Havre kan gierne det første Aar give 60. Fald, thi jeg har ofte seet 5 og 6. Ar paa en Rod, altsaa formeres efter den Regning en eneste Landhavre til over to hundrede tusende udi 3. Aar, om alle Korn blive i Behold, og ei Forsynet ved Fugle, Muldvarper, Muus, Sviin og Geder, hemmede denne Usæds alt for hastige Udbredelse. En medvirkende Aarsag bliver og dette, at Landhavren udi Hede virkeligen formedesst sin Loddenhed bevæger sig og kryber i Sandjorden, saa den uersfarne skulle holde den for et levende smaa Kræ, ei at forbigaae hvortledes den letteligen bringes i den reneeste Ager ved Fugle, Muldvarpe og flere tilfældige Hændelser, saa man ei behøver her den ubeviiste og alt for naturstridige Sætning om Sædens Omskiftelse.

§. 12.

Det øvrige Ukrud, som her mest voper er Buggræs ¹⁰⁾ (artemisia vulgaris) Klenge (gallium aparine) Heimale (rumex acutus) Tidset.

¹⁰⁾ Disse og øvrige Navne ere de her brugelige, de hosfattede Latinske ere Linnæi.

Tidsel (*carduus crispus*) dog findes det fielden i den Mængde, at det meget skader. Hvor det begynder at tage overhaand, udroddes Buggræsset, Tidsel og Heimalen enten ved at oplugges midt udi Junio eller om Høsten, da det maa efterlades ved Kornets Affkiering, hvilket dog sinker Skieringen, saa at Skierefolket maa gives gode Ord, for at levne dette Ukrud. Svimling (*lolium temulentum*) er man her befriet fra, og Præstekaal (*Sinapis arvensis*) som meget plager vore sydlige Naboer, har ikkun indsnegret sig paa de saa Steder, hvor de uforsigtigen have brugt Sædekorn, som har været blandet med Krøet til dette Ukrud, som skal nesten være ligesaa vanskeligt at ødelegge som Landhavren. Dvækkeroden (*triticum repens*) vover her overalt, men fæster ei nogen bestandig Boepæl i vore Agre, efterdi vi her pløie alt for dybt. Paa mit Fodested, Surendals Præstegaard, havde den i en Ager saaledes taget Overhaand, at Ageren neppe kunde pløies, og var dog temmelig frugtbar. Dette Ukrud kunde der ikke udroddes ved Roddernes Borttagelse om Vaaren, hvor megen Slid og Bekostning end derpaa blev anvendt, men Ageren kunde ei heller pløies dybere end 1 Alen, da de overblevne Rodder og Tævler strax det første Aar formerede sig utroligen, saa at neste Aar

befandtes lidt eller ingen Minnkelse. — Ved Høstploining og Gjødning blev den meere tugtet, jeg formener, at dyb Ploining og Vinterrug: Sæden bliver det bedste Middel mod dette og alt Ukrud.

§. 13.

Vore Agre ere ved Skovenes Bortrydning kiendeligen forbedrede, paa mange Steder betoge Skovene tilforn Ageren baade Solens vederqvægende Straale og Vinden, som ei alene beforder Grodens Væxt og Modenhed, men især hindrer Natte: Frostens skadelige Virkning om Høsten. At dige den fugtige Agerjord, vide alle at være høist fornødent, thi saa længe Ageren er vaadlændet, spildes kun Arbeid det paa den. Her bruges baade lufte og aabne Diger (Beiter), man erindre derved den bekiendte Grundfærning i Beite: Gravingen, at en Beite ikke tørrer den Jord, hvorfra den modtager Vandet, men alene den, fra hvilken den bortleder det, folgeligen jo nærmere den er Kildevældet, jo større bliver dens Virkning. Tellen ²²) skyder aarligen

²²) Dette Ord betyder i sin egentlige Mening et Gulv, men bruges nu mest i den uegentlige, og betyder den Deel af Jorden, som Frostens giennemtrænger og sprenger eller fylder med Is.

aarligen op nye Stene af Agerbunden, som her er overmaade stenesuld. De her saa faldede Kippelstene til en knyttet Naves Størrølse, holdes tienslige for Agerne, da de varme og dække Jorden, saa at Agerjord uden smaa Stene befindes her mindre frugtbar og ligesom doven. De større Stene, som hindre Pløven og Harven, sammensættes i smaa Dynger af den som harver, og bortføres siden om Høsten. De jordsafte og største Stene blive brændte i Stykker, hvorudi Dolerne ere virkeligen Mestere, de vælge Efterhøsten til dette Arbeide, naar Frosten begynder og der blæser sagte og stadig Vind. Om Aftenen begyndes med Brændingen paa den Kant Vinden blæser fra, saa at Luften slaaer lige paa Stenen, fra hvilken Jorden vel graves, at Jorden kan anlegges jo dybere jo bedre, den hede Steen bestenkes med Vand eller dekkes med fugtigt og friskt Granbær, og naar den saaledes sprækker, afbrydes med en Jernstør de sprukne Stykker, og saaledes sprenges de største Stene med mindre Bekostning end ved Minering, hvilken dog min Naboe Sogne-Præsten til Gusdahl Hr. Vihl haver indbragt, og fundet derved den Fordeel, at Jldstene (lapides argillacei), som ei lade sig brænde, saaledes kan bortryddes, og qvarhagtige Stene, som taale megen Brænden, mineres med mindre

dre Bekostning, saa flere i dette Præste-Gield have efterfulgt ham.

§. 14.

De her brugelige Plove ere af Dans-
 nelse og Skikkelse fast de fletteste jeg har
 seet, men da alle vore Agre ligge heldende
 i Bakker, ploies med dem dybere end med de
 allerbeste Plove i en horizontal flad Ager. Disse
 vore Plove koste saa lidet, at en god Arbeids-
 karl gjør letteligen paa een Dag det hele
 Træverk, og saasom Agerfurere villigen
 veltes i vore heldende Agre, blive de mere
 kostbare Plove her ufornodne og ikkun til
 Pengespilde, med mindre der kunde op-
 findes Plovredskab, som veltede mod Bak-
 ken, hvilket dog nok bliver blant de forgies-
 ves Onsker. Tilforn bleve her alene brugte
 Træharver, men nu har fast hver Bonde
 jerntindet Harve med Leder; Jeg har dog
 merket, at de fleste for at spare Jern, ei
 gjøre Tinderne tykke nok, ligesaa maa de ei
 heller være længere end $\frac{3}{4}$ Alen uden for
 Træet, thi ellers hopper Harven for meget
 paa Stenene. Disse vore Leder-Harver
 burde nok drages efter Hiørnet, ligesom de
 stive Harver ¹²⁾, til Vættelse for Hestene,
 men

¹²⁾ De stive Harver, som ere mindst bekostelige,
 kan vi ei nytte i vore ujevne og ofte stejle
 Agre.

men da maatte de forreste Leder bestaaes vel med Jern, om Harven skulle holde, hvilket ingen her, saavidt jeg veed, har forsøgt, man lader det komme an paa gode Heste, som maa drage Harven efter en Jernring, som er fæstet midt paa den kortere Side, naar der da harves fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Allen ind paa det sidste harvede, har jeg befundet min Harve af saa god Virkning, at jeg har frygtet, den Forandring, som kunde gøres til Lettelse for Hestene, kunde blive skadelig for Sæden. Min Ledeharve er 2. Allen bred og $2\frac{1}{2}$ Allen lang, bestaaer af 5. Rader, og hver Rad bestaaer af 8 og 9. Leder, vepelsviis, men i hvert Led er en Jerntinde, saa der er ved 6. Sommer mellem Tinderne i samme Rad, men det følgende Rads Tinder komme aldrig i lige Linie med de foranstaaende, saa at Harven rører i Jorden overalt. Den er dog saa svær, at der behøves 2de dragonmessige og velsødte Heste at drage den, og maa der ideligen gives Hestene Pusterum, om de skal kunde holde ud. I vore allersteileste Bakker maa Træharven bruges, thi den tunge Jernharve tager med ned ad Bakken baade Muld og Sæd i for stor Mængde, er og paa slige Steder for svær og ubehandelig baade for Karl og Heste. Udi vort Agerbrug er det en betydelig Mangel, at ingen bruger Oxer til Ploven,

og her forstaaer ei heller nogen at tæmme og paa rette Maade at omgaaes med dem, der indvendes ogsaa, at Øerne ei kunde nyttes til Kiørsel om Vinteren i vore glatte og iis-svolne Bakker, men de Svenske forstaae at bestaae (fsee) saaledes deres Dragoyer, at de skal kunde føre dem paa glatteste Is.

§. 15.

Hos vore Naboer paa Hedemarken bruges, i stedet for Plov, Allen, som jeg slutter af Navnet at have været det første i Norden brugte Plovredskab ¹³⁾. Paa Gaarden Besserad her i Sognet skal og være funden udi en Steenrøse mange rustede Alljern, som venteligen udi Krigstider have været skjulte der for Fienden, i den Tid Jern var rart og dyrt, dette beviser i det mindste at Aller her i ældre Tider har været udi Brug, men aflagt, da Ploven blev befunden lettere og bekvemmere for vore heldende og bratte Agre, hvor Jorden desuden er ofte
 saa

¹³⁾ Al skulle egentligen skrives Ar, men den gamle Rorske (r) bliver af Bønderne udtalt med en læspende (l), dette Ord betyder Plov, hvis Figur den Runiske (A) Ar udviser, samme Bemærkelse har og Ordet i det Gothiske og flere Nordiske Sprog. cf. Junii Glossar. Gothic. p. m. 64.

saa fast og haard, at den ei dybt nok skulle
 kunde brydes ved Allen, som drages alene
 af en Hest; paa Hedemarken derimod hvor
 Aegrene er jevnere og Jorden losere, gjør dette
 Plovedskab en fortreffelig Tjeneste. Min
 Nabo Sognepræsten til Oyer, Hr. Smidt,
 som længe var Capellan udi Rommedal,
 hvor Allen bruges, har med Fordeel alet
 med Sæden, naar Ageren først er ploiet,
 og derpaa harvet, hvorved Sædehornet er
 kommen dybere ned i Sandjorden, og har
 fundet fæste dybere Rodder og blive sterkere
 at modstaae Heden, jeg har udi nogle Aar
 forsøgt det samme, men det alene harvede
 har givet mig ligesaa rig Høst, og Umagen
 saaledes været spildt, hvortil dette nok blev
 Aarsagen, at Jorden her er losere og mere
 muldblandet, saa Kornet desuden kan fæste
 dybe og brede Rodder (læste sig). Til at
 blande Gjødningen med Jorden er Allen
 meget brugbar (see §. 7.) ligesaa at røre
 om Høsten i den Jord, som neste Aar skal
 legges ud til Vinter-Rugsæd (§. 11.). Ad-
 skillige her begynde nu at bruge Allen til
 dette, og befinder sig vel derved, den stilles
 da ei dybere end $\frac{1}{4}$ Allen, saa den ubevante
 snart lærer at behandle den, derimod naar Jor-
 den skal paa Hedemarken viis brydes, maa Allen
 stilles vel $\frac{2}{3}$ Allen dybt, og fordrer da en slig
 Behændighed, som først maa læres ved Øvelse
 fra

fra Ungdommen af. Tromler bruges og behøves ei heller i denne Egn, jeg har forsøgt en Tromle besat med Vinder rundt om, for at trykke ned i Jorden det Korn, som efter Regn har lagt oven paa, men det har ei lønnet Umagen og Bekostningen.

§. 16.

Til Sædebyg have nogle her taget alene Mellemkornet, i den Mening, at det største (Beggeranden ¹⁴) skulle ei til Udsæd (Frøe) være saa tiensligt, fordi dette Korn's spidse Ende skulle ved Tærskningen meer beskadiges siden de har merket at det svagere Sædebyg bryder og opspirer 5te eller 6te Dag, naar det største kan bide indtil 9de Dag og længer i koldt Veirligt, som kommer dog alene deraf, at det har en sterkere Skal, og derfor behøver en længere Tid til Multningen, men det fæster og sterkere Rodder, og bør derfor altid vælges til Sæd. Midlertid hersker den Fordom hos mange, at det fremmerste (første) og allerstørste er til Sæd udueligt og maa fratages, men som det med Fordeel forbruges til Gryn, er vel de fleste Aar ei heller

¹⁴) Betyder den Rand eller Kant af det fæstede Korn, som ligger næst Lovveggen, og er det beste og største.

heller noget Tab derved, da dog de aller-
 fleste nu vælge til Sæd stort og paalideligt
 Byg. Erfarenhed har nu lært at rove med
 at legge Bygsæden, saa længe Nattefulden
 vedvarer; thi Erter og Havre taale mere,
 bør og derfor allerførst saaes, især de tillige
 behøve en længere Tid at modne udi. De
 Gamle her fortælle, at de vel mindes den
 Rappen om at pløje og saae først, men nu
 oppebier man taalmodigen got Beirligt,
 om ei Foermangelen tvinger at haste, dog
 stræber man, at al Sæd kan være lagt
 inden Junii Begyndelse, men paa Hede-
 marken saaes Bygget paa nogle Steder
 med Fordeel lige til den 20. Junii. Foeres-
 bygget (*hordeum cæleste*) har her for meer
 været udi Brug, men er befunden for me-
 get at udmavre Jorden. De allerfleste af
 Bønderne her udgive det for en nyere og
 paalidelig Erfaring, at i den maadelige
 Jord bør saaes udi et Algermaal $2\frac{2}{3}$ Skp.
 Byg eller 6. Settinger Byg, efter et her i
 Huusholdningen brugeligt Maal, ja nogle
 berette, at have med Fordeel saaet 3. Skp.
 i Maalet: jeg har derimod saaet tyndere,
 saaledes som det bruges Nordenfields, 2.
 Skp. i Maalet. Tabellen viser at jeg ikke
 har tabt derved, dog har i min Tid ikke
 indfaldet noget Skinaar, eller overmaade
 Tørke, uden 1766., da Heden gjorde nogen
 Skade

Skade i Julii Maaned; Regnen har deris mod nogle Aar skadet, hvilket skal dog her være meget usædvanligt. Misvæxten Sondenfields kommer gemeenligen af Mangel paa Regn, men Nordenfields af alt for megen og langvarig Regn. I de vaade Aar er unegteligen den tyndere Sæd fordeelagtigere, derimod vindes nok i de hede Aar ved den tykkere, som snarere bedækker Jorden. Det bliver altsaa vel det sikkerste, at saae i den maadelige Jord ei meer end $2\frac{1}{2}$ Skp. Byg og i den beste 2. Skp. jeg seer ogsaa at i de fleste oeconomiske Skrifter anprises den tyndere Saaning, som dog best passer sig til fede, dyblændede og flade Agre, som ei letteligen tage Skade af Heden, eller hvor jevnlig Regn og overflødig Nattedug kan ventes.

§. 17.

Vinterrugen er for kun lidet bleven brugt i denne Egn, og har ei retteligen været behandlet, saa denielden lønede Arbeidet. Nu har Erfarenhed lært, at den ei maa saaes i alt for maver Jord, ei heller saa tiligen og saa tykt, som forhen, da alle saaede Rugen i Junio eller først i Julio, som her kaldes Haavaals saaing

saaiing ²⁵⁾ og ofte ud 2. Skp. Rug i Maaslet, ofte i saa mager Jord, som neppe kunde bære Blandkorn. En saa behandlet Rugager giver det første Aar en temmelig Parade, men det andet Aar en ringe Afgrøde, som kommer deraf, at den baade om Høsten bliver af Dvæget for meget sammentraad, og fordi Roden det første Aar voper for meget ud, og bliver saa tet staaende, at den enten sprenges af Frosten og raadner, eller og kommer op til Foraaret saa tyk, at Rugsæden nedslaaes af Regnen, medens den blomstrer, da den siden ei modner, men bliver grøn og sød. Min Formand forsøgte her først at behandle Vinterrug. Sæden paa Hedemarkisk viis, som og lykkedes, for troede man denne Præste-Gaards Ager ei var skicket til Rugsæd. Samme Maade har jeg vedbleven, og derved befunden, at Vinterrugen ikke saa ofte er underkastet Misvejt, som den anden Grøde. Denne Hedemarkiske Maade kaldes her Høstsaaiing, og skeer midt i August eller i det seneste inden Augusti Udgang. Jeg har steds udlagt til Rugen den Ager, som mest med Landhavre er

²⁵⁾ Haavol kaldes den Tid mellem Plov og Slætaanen, da Høet eller Græsset holder sig 3: Furenes, og heder egentligen Hobol haavaal, betyder da ellers licia, Syllé, Trummen i Dæverae.

er begroet, men derhos ei magrere, end at den for Rods Skyld kunde bære Byg, udi Maalet har jeg aldrig saaet over 1. Skp. Vinterrug, men vel derunder. Ageren ploies og harves med mueligste Flid, og bliver strax indhegnet (giærdet), saa hverken Folk eller Hæe faae Forlov at trampe den haard; om Efterhøsten, naar Jorden saaledes er tilfrossen, at hverken Smaafæets Land eller Fod kan skade Roden, bliver det sluppen ind paa Vinterrug-Sæden, for at afæde Græsset som dog raadner, og maaskee hindrer de nye Skuds Opvext.